

יצוא המהפכה: בין אסטרטגיה לחזון

ב־13 בפברואר 2015 ציטט אתר אופוזיציה איראני דיווח שפורסם באיראן אך הוסר כעבור זמן קצר, שלפיו סגן מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה דאז, אסמאעיל קאא'ני, הצהיר ש"הרפובליקה האסלאמית של איראן מתפשטת באדמות האלה [הכוונה למדינות האסלאם] מיום ליום, כיוון שלמהפכה האסלאמית אין גבולות גיאוגרפיים". קאא'ני נקב בשמותיהן של אפגניסטן, עיראק, לבנון, סוריה, פלסטין ותימן כמדינות שעליהן השתלטה הרפובליקה האסלאמית של איראן.⁸⁰ ב־26 בנובמבר 2017 הצהיר מפקד משמרות המהפכה מוחמד-עלי ג'עפרי כי פעילותם של כ־100 אלף לוחמים במיליציות העממיות הנלחמות נגד דאע"ש בסוריה ובעיראק מהווה מימוש הנחייתו של מכוון המהפכה האסלאמית איתאללה רוחאללה ח'ומיני, להקים "בסיג' אסלאמי עולמי". הוא ציטט את דברי ח'ומיני, שקבע כי "מלחמה אידיאולוגית" אינה מכירה בגבולות גיאוגרפיים.⁸¹ הצהרות אלה מעידות שגם יותר מארבעה עשורים לאחר המהפכה האסלאמית עקרון "יצוא המהפכה" טרם נזנח, והוא ממשיך להיות נדבך חשוב במדיניותה האזורית של איראן.

חרף קווי ההמשכיות במדיניות החוץ האיראנית מהתקופה הטרום-מהפכנית לרפובליקה האסלאמית, המהפכה האסלאמית ב־1979 הביאה לשינוי מהותי במדיניות החוץ של איראן, שהשפיע גם על מדיניותה במזרח התיכון. איראן הפכה ממדינה פרו-מערבית למדינה אנטי-מערבית, תוך שהיא משלבת תפיסות עולם אסלאמיות בשיקולים של מדיניות החוץ. מאז המהפכה הפכה תפיסת יצוא המהפכה לעיקרון מוביל במדיניות החוץ האיראנית ולמנוף לקידום האינטרסים האסטרטגיים של הרפובליקה האסלאמית, ובמרכזם ביסוס השפעתה המדינית, האידיאולוגית והדתית בקרב מדינות, קהילות מוסלמיות וארגונים באזור וברחבי העולם.

ניתן למצוא את הבסיס האידיאולוגי לתפיסה זו בתורתו של מכוון המהפכה ח'ומיני, שהייתה מושתתת ביסודה על רעיון אחדות האומה המוסלמית. כבר בספרו 'מפתח לסודות'

80 כלמה (Kaleme), 13 בפברואר 2015, מצוטט ב"תמיכת איראן במרד החות' בתימן", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממר"), 21 באפריל 2015.

81 "פרמאנדה כל ספ'אה: הסתהא'י מקואמת מסלחאנה דר כשורהא'י מנטקה איג'אד שדה" [מפקד משמרות המהפכה: תאי התנגדות מזוינים הוקמו במדינות האזור], סוכנות הידיעות פארס, 26 בנובמבר 2017.

(כשף-י אסראר) מ-1942 כתב ח'ומיני שמדינות מודרניות הן תוצר של רעיונות אנושיים מוגבלים, ושהחוק האסלאמי נועד להסיר את הגבולות המדיניים ולכונן מדינה אחת, שתכפיף את כל עמי העולם תחת אותו הדגל והחוק. אין משמעות הדבר שח'ומיני שלל את קיומה של מדינת הלאום הטריטוריאלית. הוא הרבה לדבר על המולדת האיראנית ועל האומה האיראנית והשתמש בטרמינולוגיה לאומית ופטריוטית, למשל כאשר פנה לבני ארצו בכינוי "שותפים למולדת" (הם-מיהנאן), "צעירים אוהבי איראן" וכדומה.⁸²

מסוף שנות ה-60 החל ח'ומיני לקרוא לאחדות מוסלמית, גם אם לא בהכרח במובן של כינון מדינה אחת, שתאפשר לאסלאם למלא את תפקידו בהיסטוריה האנושית. הוא ראה במהפכה באיראן שלב ראשון ומכשיר בדרך להשגת אחדות מוסלמית, וכן מקור לחיקוי עבור קהילות מוסלמיות נוספות. הוא הדגיש כי המהפכה לא נועדה רק עבור איראן והציג את הלאומיות כאידיאולוגיה זרה וכחלק ממזימה אימפריאליסטית שנועדה לפצל את האומה המוסלמית למדינות יריבות ולעמים שונים, במטרה להחלישה.⁸³ מבחינת ח'ומיני שימשה תפיסה זו הצדקה להתערב בענייניהן הפנימיים של חברות מוסלמיות אחרות ולהטיף לעמים המוסלמים להתקומם נגד שליטיהם, שנחשבו בעיניו בלתי לגיטימיים מבחינה דתית ומשרתי האימפריאליזם.⁸⁴ מאחר שאיראן על פי תפיסתו של ח'ומיני היא המדינה האסלאמית האמיתית היחידה ונציגתם האמיתית של המדוכאים עלי אדמות, הרי חובתה להנהיג את התנועה המהפכנית העולמית ולסייע למוסלמים ולעמים המדוכאים האחרים להשיג את עצמאותם וזכויותיהם.⁸⁵ לאחר המהפכה התבטאה תפיסה זו בחוקת איראן, הקובעת כי המוסלמים מהווים אומה אחת וכי על הממשלה לקדם את האחדות הפוליטית,

82 David Menashri, "Khomeini's Vision: Nationalism or World Order?", in: David Menashri (ed.), *The Iranian Revolution and the Muslim World* (Boulder: Westview Press, 1990), p. 42.

83 שם, עמ' 43.

84 מנשרי, **איראן במהפכה**, עמ' 217-218.

85 מאיר ליטבק, "מדיניות החוץ של הרפובליקה האסלאמית נוכח מציאות אזורית משתנה", בתוך: הנדלמן-בעבור, **איראן אז ועכשיו** (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2017), עמ' 220. להרחבה נוספת על אודות תפיסתו של ח'ומיני בנוגע ליצוא המהפכה, ראו: ענאית-אללה יזדאני וג'מיל אחג'סתה, "בררסי תטביקי צדור אנקלאב דר גפתמאנהא-י סיאסי ג'מהורי אסלאמי איראן" [מחקר השוואתי של יצוא המהפכה בשיח הפוליטי של הרפובליקה האסלאמית של איראן], **פז'השנאמה אנקלאב אסלאמי**, כרך 1, מס' 3, קיץ 2012, עמ' 71-72; **צדור אנקלאב אז דידגאה אמאם ח'מיני** [יצוא המהפכה בהשקפתו של אמאם ח'מיני] (תהראן: מא'ססה תנ'טים ונשק את'אר אמאם ח'מיני [המוסד לעריכה ולהוצאה לאור של כתבי האמאם ח'מיני], 1384 [2005]).

הכלכלית והתרבותית של העולם המוסלמי (סעיף 11) ולהגן על המדוכאים (מסתזעפין) כנגד המדכאים (מסתכברון) בכל מקום (סעיף 154). עם זאת היא גם מגדירה את שימור עצמאותה ולכידותה הטריטוריאלית של איראן כבסיס למדיניות החוץ (סעיף 152), וקובעת שאיראן תימנע מלהתערב בענייניהן הפנימיים של מדינות אחרות (סעיף 154).⁸⁶

התפיסה שלפיה המהפכה באיראן היא נקודת ההתחלה למהפכה אסלאמית כוללת וכי יצוא המהפכה הוא מכשיר להשגת אחדות אסלאמית אומצה על ידי כמה הוגים איראנים מהפכנים, שראו באיראן את "אם אל-קרא" (אחד מכינויי העיר מכה), כלומר המרכז הדתי, הרוחני והפוליטי האמיתי של העולם המוסלמי. התפיסה, שפותחה בתקופה המודרנית על ידי הוגה הדעות הסוני עבד א-רחמן אל-כואכבי בשלהי המאה ה-19 כדוקטרינה לשיקום מעמד האסלאם והמוסלמים, הותאמה לצורכי המהפכה האסלאמית. מוחמד-ג'ואד לאריג'אני, מבכירי המשטר המשמש ראש המטה לזכויות אדם ברשות השופטת, פרסם בחורף 1996 מאמר בשם 'הגבולות המדיניים'. לאריג'אני קבע כי "מדינה שבה המשטר האסלאמי שולט לגמרי, היא בעלת מעמד נבחר הנקרא 'אם אל-קרא'. הוא קבע כי למרות שלמנהיג אם אל-קרא יש שלטון רשמי רק במדינה מסוימת [איראן], ועל כל האומה האסלאמית מוטלת האחריות לציית לו. כל תבוסה או ניצחון של אם אל-קרא הוא תבוסה או ניצחון של האסלאם כולו. לכן אם תוקפים את אם אל-קרא, על כל האומה האסלאמית לקום ולהגן עליה".⁸⁷

התמורות במימוש תפיסת "יצוא המהפכה" בשנות ה-80

בשנים הראשונות שלאחר המהפכה התבטאה תמיכתה של איראן בעקרון יצוא המהפכה בקריאה לעמים הערביים השונים להפיל את שליטיהם ולכונן במקומם משטרים אסלאמיים על פי הדגם האיראני. היו אנשי דת שביקשו לראות במהפכה פתח לשינוי פני החברה האנושית והפיכת האסלאם לכוח מוביל בחברה האנושית כולה. איתאללה עלי משכיני, אחד הקיצוניים בהטפותיו ליצוא המהפכה, אף הרחיק לכת וקבע כי מטרת המהפכה היא

⁸⁶ "Iran (Islamic Republic of)'s Constitution of 1979 with Amendments through 1989", constituteproject.org, April 27, 2022.

⁸⁷ א' סביון, י' כרמון וא' כפאש, "החזון האזורי של הרפובליקה האסלאמית של איראן ויישומה הצבאי-פוליטי", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממר"), 8 בדצמבר 2016.

להרחבה נוספת על תפיסת אם אל-קרא, ראו: חסין ג'עפרזאדה בהאבאדי ומחסן ח'לילי, "באזמאאי אלגוי צדור אנקלאב דר אנדישהי סיאסי רהבר מעט'ם אנקלאב אסלאמי (1368 עד 1388)" [הייצוג של מודל יצוא המהפכה במחשבה הפוליטית של המנהיג העליון של המהפכה האסלאמית (1989-1990 עד 2009-2010)], **פ'ז'והש פ'ז'והשנאמה אנקלאב אסלאמי**, כרך 2, מס' 8, סתיו 2013, עמ' 43.

לכפות את הקוראן על העולם כולו. הנשיא דאז עלי ח'אמנהאי (1981–1989) ביטא את עמדת שליטי איראן ואמר כי "המהפכה אינה מכירה גבולות" ואינה יכולה להיות "כלואה בתוך חומות", אלא היא חייבת להיות מיוצאת. בדומה לח'ומיני, גם הוא ראה במהפכה האיראנית שלב ראשון במהפכה עולמית. ראש הממשלה בשנות ה-80, מיר-חוסייין מוסוי, הצהיר בעת שכהן כשר החוץ באוגוסט 1981 כי מטרת משרדו היא "לשאת את בשורת המהפכה לעולם". השאיפה לייצא את המהפכה לכלל החברה המוסלמית נתפסה כחובתה הדתית של המהפכה האסלאמית וכחלק בלתי נפרד מהפילוסופיה של המהפכה, אך כי לא בהכרח באמצעות כפיית האסלאם על העמים המדוכאים.⁸⁸ מאמציה של איראן להפיץ את תורתה המהפכנית כללו בין היתר שידורי תעמולה בשפות שונות, הפצת ספרות דתית וארגון ועידות ומשלחות של עולי רגל. שגרירויות איראן נקראו לתת עדיפות להסברה, משלחות מיוחדות יצאו למספר רב של ארצות מוסלמיות למטרת הסברה, "בתי תרבות" הוקמו בארצות שונות, אנשי דת נקראו ללמוד שפות זרות ולהשתלב בפעילות ההסברה מחוץ לאיראן ופרסומים בשפות שונות הופצו ברחבי העולם.⁸⁹

איראן לא הסתפקה, עם זאת, בפעילות דתית-תרבותית, והחלה לתמוך בארגונים אסלאמיים ולסייע לתנועות בדלניות במדינות מוסלמיות שונות, למשל במדינות המפרץ. האחריות המרכזית למימוש הרעיון של יצוא המהפכה הוטלה בראשית שנות ה-80 על משמרות המהפכה, שראו עצמם כמגיני המהפכה ומחויבים לתמיכה בתנועות שחרור בעולם ולהפצת האידיאלים המהפכניים מעבר לגבולות איראן. התערבות פוליטית או צבאית במדינות זרות באמצעות שיתוף פעולה עם קבוצות מזוינות נתפסה כאמצעי לשימור המהפכה ואף להרחבתה. יצוא המהפכה סיפק עבור משמרות המהפכה את הבסיס האידיאולוגי והמוסרי למעורבות איראנית במדינות זרות, בפרט בלבנון.⁹⁰

הניצחונות שאיראן השיגה במתקפת אביב 1982 במלחמה עם עיראק חיזקו את תחושת הביטחון בהנהגה האיראנית. הביטחון העצמי הגובר השפיע גם על שאיפותיהם החוץ-טריטוריאליים של משמרות המהפכה. בראייתם של מנהיגי איראן, המלחמה עם עיראק נתפסה כחלק ממאבק גדול יותר של העולם המוסלמי נגד האימפריאליזם והציונות. פלישת ישראל ללבנון ביוני 1982 והסכסוך הנמשך באפגניסטן בעקבות הפלישה הסובייטית

88 מנשרי, **איראן במהפכה**, עמ' 217.

89 שם, עמ' 219.

90 Afshon Ostovar, *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards* (Oxford: Oxford University Press, 2016), pp. 102-104.

חיזקו קו מחשבה זה. עוד לפני מתקפת הנגד ב־1982 קראו משמרות המהפכה להקמת כוח מוסלמי רב־לאומי ל"שחרור ירושלים". עם זאת, התפיסה הרווחת בקרב בכירי הארגון הייתה שהניצחון הגדול של שחרור ירושלים יוכל להתממש רק לאחר הניצחון הקטן של תבוסת סדאם חוסיין. בעקבות הפלישה הישראלית ללבנון לחצו גורמים במשמרות המהפכה להסיט חלק ממשאבי המלחמה לטובת לבנון, אם כי בהיקף מוגבל, בשל אילוצי המלחמה.⁹¹ בעיראק, לעומת זאת, המצב היה שונה. המשך המלחמה הוביל להחלטת איראן לגייס שיעים עיראקים מקרב הפליטים העיראקים באיראן לתנועה פוליטית, שתוביל למהפכה בעיראק לאחר נפילתו המיוחלת של סדאם חוסיין. רבים מהם כבר היו קשורים בארגונים פוליטיים שיעיים, בייחוד למפלגת אל־דעוה, ונמלטו לאיראן לאחר המהפכה האסלאמית על רקע הדיכוי המחריף מצד שליט עיראק כנגד השיעים. בנובמבר 1982 הוקמה 'המועצה העליונה של המהפכה האסלאמית בעיראק', שהייתה מחויבת ליצוא האידיאולוגיה הח'ומיניסטית לעיראק. מנהיגה, איש הדת מוחמד באקר אל־חכים, אימץ את תפיסת שלטון חכם ההלכה (ולאית־י פקיה) שהונהגה באיראן לאחר המהפכה, והכיר בח'ומיני כסמכות דתית עליונה. ב־1983 הקימו משמרות המהפכה זרוע צבאית למועצה בשם 'גיס בדר', במאמץ לסייע לה. ארגון זה איחד לוחמים עיראקים במסגרת חטיבתית תחת פיקוד משמרות המהפכה. הלוחמים גויסו בעיקר מקרב פעילים עיראקים שיעים שגלו לאיראן ושבווי מלחמה עיראקים, והם השתתפו בשורה של קרבות במסגרת משמרות המהפכה. באמצעות הגיס הצליחו משמרות המהפכה לכונן קשרים חזקים וארוכי טווח עם הארגונים השיעיים העיראקיים, שעתידים היו להניב פירות לאחר כיבוש עיראק ב־2003, כאשר המועצה העליונה של המהפכה האסלאמית, גיס בדר וגולים עיראקים אחרים השתלבו בהדרגה בעמדות מפתח במדינה העיראקית החדשה.⁹²

מאמציה של איראן לייצא את המהפכה האסלאמית בשנות ה־80 הושפעו עד מהרה מההתפתחויות הפנימיות באיראן עצמה, מהנסיבות הייחודיות של החברות המוסלמיות שאליהן חתרה איראן לייצא את המהפכה ומההתפתחויות האזוריות והבינלאומיות. מלכתחילה לא היו כל חלקי הקואליציה של ח'ומיני שותפים להערכת הצורך או האפשרות של יצוא המהפכה, וודאי לא ייעדו לעיקרון זה אותן משמעויות. יתר על כן, אצל חלק גדול מאנשי הדת הרדיקלים ומקורביהם ניתן היה לזהות שינוי משמעותי בגישתם לעיקרון זה, בעת שנטלו

Ostovar, *Vanguard of the Imam*, pp. 109-110. 91

שם, עמ' 111-112. 92

על עצמם תפקידים בכירים בממשל. בהדרגה, עם התייצבות המשטר, ניכרת התמתנות מסוימת או מידה של השלמה עם המציאות.⁹³

לאחר ניצחון המהפכה לא הייתה למנהיגיה החדשים של איראן תפיסה ברורה וכוללת כיצד לייצא את החזון שלהם. הם היו משוכנעים שעצם הצלחתה של התנועה המהפכנית תוביל לתגובת שרשרת בחברות מוסלמיות נוספות, אך הדבר לא התרחש. הקריאות למהפכות בנוסח האיראני זכו לאהדה בעיקר בקרב המיעוט השיעי במדינות שונות באזור, ולהיענות מוגבלת ביותר בקרב הרוב הסוני בעולם הערבי. הרפובליקה האסלאמית לא הפכה מודל לחיקוי בעיני מדינות מוסלמיות נוספות, ומדיניות יצוא המהפכה של איראן רק הגבירה את החשש מפני חתרנותה והשפעתה הגוברת על יציבותן ואת מאמציהן לדכא כל ביטוי של אסלאם פוליטי בשטחן.⁹⁴

ככל שהמלחמה עם עיראק נמשכה הבינו האיראנים כי נקלעו למצוקה מדינית ואסטרטגית חמורה נוכח תמיכתן הגלויה בעיראק של רוב מדינות ערב, פרט לסוריה, ותמיכתן השקטה של רוב מעצמות המערב. לפיכך שינו מנהיגי איראן את הרטוריקה וכן את התנהלותם הטקטית והעניקו משקל רב יותר לשיקולים של אינטרס המדינה.⁹⁵ הצורך להתפשר עם המציאות הביא לשינוי בגישתם של מנהיגי איראן גם ביחס לעקרון יצוא המהפכה. תהליך זה התרחש תוך כדי מאבק פוליטי – בין אלה שהדגישו את ערכי המהפכה וסברו שיש להשתמש בכל האמצעים הדרושים כדי לייצאה לבין אלה שגם אם לא התכחשו ליעדיה העל-לאומיים של המהפכה, סברו שאין זה נכון לפעול למימושם בכל מחיר.⁹⁶ לעומת רצונם של החוגים הפרגמטיסטיים בנורמליזציה מסוימת בקשרי החוץ ובהנמכת הפרופיל המהפכני, הטיפו הרדיקלים להמשך המדיניות המהפכנית, לפעולה נמרצת להפצת המסר המהפכני בעולם ובפרט בעולם האסלאם, ולמאבק בלתי מתפשר במתקפת המערב.⁹⁷

93 מנשרי, **איראן במהפכה**, עמ' 216.

94 Menashri, "Khomeini's Vision", pp. 1-2; להרחבה על אודות תפיסות סוניות ביחס למהפכה האסלאמית באיראן, ראו: Meir Hatina, "Debating the 'Awakening Shi'a': Sunni Perceptions of the Iranian Revolutions", in: Ofra Bengio & Meir Litvak (eds.), *The Sunna and Shi'a in History: Division and Ecumenism in the Muslim Middle East* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), pp. 203-221.

95 ליטבק, "מדיניות החוץ", עמ' 219-221.

96 בהאבאדי וח'ילי, "באזנמאאי אלגו'י צדור אנקלאב", עמ' 26.

97 מנשרי, **איראן לאחר ח'מיני**, עמ' 70.

ניתן להצביע על שלוש גישות מרכזיות שהתפתחו בשנות ה־80 ביחס לתפיסת יצוא המהפכה. תומכי הגישה הראשונה גרסו שיש להפיץ את ערכי המהפכה רק במסגרת גבולותיה הלאומיים של איראן. הם התנגדו עקרונית ליצוא המהפכה והציגו אותו כעיקרון המנוגד לחוק הבינלאומי. הם ביקשו להציב את האינטרסים הלאומיים של איראן בראש סדר העדיפויות ולהתמקד בכינון איראן מפותחת, חופשית ועצמאית, המקיימת קשרים עם כל מדינות העולם. גישה זו נתמכה בין היתר על ידי ראש הממשלה הראשון שלאחר המהפכה ומנהיג תנועת החופש הליברלית, מהדי באזרגאן. תומכי הגישה השנייה, רובם אנשי דת מהזרם הרדיקלי, סירבו להכיר בגבולות הלאומיים שעוצבו על ידי המעצמות הקולוניאליות וטענו כי האסלאם אינו מכיר בגבולות, וכי קבלתם תיחשב כתבוסה בידי הקהילה הבינלאומית, המנהלת מאבק כנגד איראן המהפכנית. תומכי גישה מהפכנית זו דגלו במערכה מתמשכת נגד "המשטרים המדכאים" באזור תוך שימוש בכל היכולות העומדות לרשות איראן, לרבות אמצעים כוחניים וצבאיים ואספקת אמצעי לחימה לתנועות שחרור אסלאמיסטיות. תומכי הגישה השלישית, כדוגמת יושב ראש הפרלמנט והנשיא לשעבר אכבר־האשמי רפסנג'אני, לא התנגדו לעקרון יצוא המהפכה, אך סברו שהדרך הנכונה ביותר לממשו היא באמצעות כינון אומת מופת בתוך איראן, שתשמש דוגמה לחברות אחרות. לתפיסתם יש להשלים עם הסטטוס קוו אם התנאים אינם מאפשרים לשנותו, ויש להגיע לפשרה ולהסדרה עם מדינות חזקות בקהילה הבינלאומית כאשר נשקפת סכנה לאינטרסים הלאומיים. עימות עם הקהילה הבינלאומית אפשרי רק כאשר התנאים יאפשרו זאת ולאחר התייצבות המצב הפנימי באיראן.⁹⁸

לאחר ההשתלטות על השגרירות האמריקאית בטהראן והתפטרות ממשלתו הליברלית של באזרגאן בנובמבר 1979 התחזק כוחו של הזרם הרדיקלי־מהפכני, והשפעתו על מדיניות החוץ האיראנית ניכרה היטב. איש הדת הבכיר איתאללה מורתזא מוטהרי, הנחשב לאחד האידיאולוגים הבולטים ב'מפלגת הרפובליקה האסלאמית' שהוקמה בפברואר 1979 וייצגה את נאמני הקו של ח'ומיני, קרא להרחבת השפעתה של המהפכה לכלל המדינות המוסלמיות והצהיר שיהיה זה לכבודה של איראן שמהפכה אסלאמית שהחלה במדינה זו תשפיע על

98 עבאס־עלי פרזנדי ארדכאני, "מבאני נט'רי צדור אנקלאב אז מנט'ר אמאם ח'מיני" [היסודות התאורטיים של יצוא המהפכה מנקודת המבט של אמאם ח'מיני], אתר מנהיג איראן, 23 בספטמבר 2007; מחסן פור־מחמד, "צדור אנקלאב: צ'ראיי, צ'יסתי וצ'וגוני" [יצוא המהפכה: מדוע, מה וכיצד], **מג'לה מעארף**, גיליון 63, בהמן 1387 [ינואר–פברואר 2009].

כלל המדינות המוסלמיות.⁹⁹ חרף מדיניות "עיראק תחילה" שאומצה על ידי משמרות המהפכה, פעלה בתוך הארגון קבוצה בתמיכת איתאללה חוסיין-עלי מונתזרי, שמיקדה את פעילותה במאמץ לייצא את המהפכה אל מחוץ לאיראן. מונתזרי היה מהתומכים הבולטים ביצוא המהפכה ומעמדו כיוורשו המסומן של ח'ומיני אפשר לו להפוך לאידיאולוג המוביל של עיקרון זה. בנאום לרגל 'יום ירושלים העולמי' בטהראן באוקטובר 1979 הוא הדגיש כי הסיוע למוסלמים אינו יכול להיות מוגבל למילים בלבד, אלא יש צורך במעשים. הוא עמד על חובתה של איראן לסייע למוסלמים בדרום לבנון, בפלסטין, באפגניסטן ובפיליפינים. מונתזרי לא קרא אומנם להתערבות צבאית במדינות זרות, אך תפיסתו ביחס ליצוא המהפכה הדגישה את הצורך בהתערבות איראנית פעילה.¹⁰⁰ בנו של מונתזרי, מוחמד, נקט גישה קיצונית אף יותר וקרא לתמיכה אקטיבית בפלסטינים בלבנון. בדצמבר 1979 הוא אף נקלע לעימות עם המשטר, לאחר שהשתלט עם כמה מאות מתומכיו על שדה התעופה הבינלאומי של טהראן למשך 15 יום, ולאחר מכן ארגן עצרת מול משרד החוץ במחאה על סירוב הממשלה לאפשר להם לטוס ללבנון כדי להילחם לצד הפלסטינים.¹⁰¹ בחסותו של מונתזרי האב הוקמה במשמרות המהפכה בראשית שנות ה-80 'הלשכה לתנועות שחרור', שנועדה להפוך את חזונו לתמיכה פעילה בתנועות אסלאמיות מחוץ לאיראן. הלשכה – שהונהגה על ידי בנו מוחמד עד מותו ביוני 1981 בפיצוץ במטה מפלגת הרפובליקה האסלאמית בטהראן, ולאחר מכן על ידי קרובו מהדי האשמי – הצהירה על כוונתה המרכזית לפתח קשרים עם ארגונים אסלאמיים מחוץ לאיראן, שנאבקו על חירות מהאימפריאליזם ומ"הציונות העולמית". רוב מאמצי הלשכה התמקדו בהרחבת ההשפעה האיראנית בלבנון, ובמידה פחותה באפגניסטן. הקמת הלשכה הפכה את המבצעים מחוץ לגבולות איראן לאחד מתחומי אחריותם של משמרות המהפכה. המלחמה הנמשכת בלבנון סיפקה לארגון הזדמנות לפעול באופן ישיר לקידום היעד של "שחרור ירושלים". זמן קצר לאחר הפלישה הישראלית ללבנון אישר הנשיא ח'אמנהאי שמשמרות המהפכה החלו לשלוח לוחמים ללבנון. הוא הצהיר שמבחינת איראן אין כל הבדל בין החזית בדרום איראן לחזית בדרום לבנון, וכי טהראן מוכנה להעמיד את האמצעים שברשותה לרשות המוסלמים המוכנים

99 יזדאני ואחג'סתה, "בררסי תטביקי צדור אנקלאב", עמ' 75.

Ostovar, *Vanguard of the Imam*, pp. 106-107. 100

101 שם, עמ' 105.

להילחם נגד "המשטר הציוני".¹⁰² עד סוף יוני 1982 נשלחו יותר מ-1,000 לוחמי משמרות המהפכה לסוריה לטובת ביצוע משימות בלבנון. מראשית המעורבות של הארגון בלבנון סייעו משמרות המהפכה לארגן ולאמן את ההתנגדות השיעית במדינה. הקשרים שקיימו הפעילים האיראנים עם פעילים שיעים בלבנון כבר משנות ה-70 הביאו להקמת ההתנגדות השיעית הלבנונית הפרו-ח'ומיניסטית, שהתגבשה בסופו של דבר לארגון חזבאללה. הייתה זו אחת ההתארגנויות הראשונות מחוץ לאיראן שאימצו את תפיסת "שלטון חכם ההלכה" והכירו בח'ומיני כסמכות פוליטית ודתית עליונה.¹⁰³ רוב לוחמי משמרות המהפכה שנשלחו ללבנון החלו לשוב לארצם ב-1985, לאחר שהמלחמה עם עיראק שבה וקיבלה עדיפות עליונה, ועל רקע הגינויים הבינלאומיים הגוברים כנגד איראן בשל קשריה לפעולות טרור בלבנון, שחידדו את חילוקי הדעות הפוליטיים בהנהגה האיראנית בנוגע להמשך המעורבות מחוץ לגבולות המדינה.¹⁰⁴

ככל שנמשכה המלחמה והחריפו בעיותיה הכלכליות ובידודה של איראן בזירה הבינלאומית התחדד הצורך בשיתוף פעולה גובר עם הקהילה הבינלאומית, ותשומת הלב של ההנהגה הוסטה כלפי פנים. חוגים פרגמטיים בהנהגת רפסנג'אני ראו בהתערבות איראן במדינות אחרות בזבז משאבים הפוגע במעמדה הבינלאומי ומסיט את תשומת הלב מהמלחמה נגד עיראק. רפסנג'אני זכה בעניין זה לתמיכת ח'ומיני ומפקדי המלחמה עם עיראק, לרבות מפקד משמרות המהפכה מוחסן רזא'י. לעומתם החוגים הרדיקליים, שהיו מזוהים עם מונתזרי, האשמי ושגריר איראן בסוריה עלי-אכבר מוחתשמי-פור ראו בסיוע לתנועות ההתנגדות המוסלמיות משום אחריות מוסרית ופוליטית של איראן. הם הציגו את לבנון כדוגמה מוצלחת לפוטנציאל הטמון ביצוא המהפכה וכחזית חשובה במערכה נגד האימפריאליזם והציונות, המחייבת הרחבת התמיכה ולא צמצומה.¹⁰⁵

בהדרגה פינו הצהרות מיליטנטיות של אנשי דת רדיקלים את מקומן להכרזות הדוגלות בהפצת עקרונות המהפכה בעיקר בדרכי נועם. הדוברים אומנם לא התכחשו ל"חובתם" להושיט סיוע לתנועות חופש בעולם המוסלמי, אך את עיקר תרומתם ראו בהצגת המהפכה

102 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, pp. 112-113; לא ברור אם הנחיתו של ח'אמנאהי לשלוח את לוחמי משמרות המהפכה ללבנון אושרה על ידי ח'ומיני. ראו בהקשר זה: Alex Vatanka, *The Battle of the Ayatollahs in Iran: The United States, Foreign Policy, and Political Rivalry since 1979* (London & New York: I.B. Tauris, 2021), p. 54.

103 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, pp. 113-114.

104 שם, עמ' 118.

105 שם, עמ' 118-119.

כתבנית לחיקוי. אף כי חזונו של ח'ומיני לא ננטש, מימושו נעשה כפוף לשיקולים מעשיים. האופוריה הראשונית והאמונה ביכולתה של איראן לייצא את המהפכה הפנו מקומן לגישה ריאליסטית יותר במדיניות החוץ. במקום יצוא המהפכה באופן פעיל הושם הדגש על ביסוס המהפכה בתוך איראן ועל הפיכתה למודל לחיקוי גם עבור חברות מוסלמיות נוספות. במובן זה לא הייתה המהפכה האסלאמית שונה כל כך מהמהפכה הצרפתית, האמריקאית ובעיקר הבולשביקית. כולן שאפו בראשית דרכן לייצא את המהפכה בצורה כזו או אחרת, וכולן נאלצו במוקדם או במאוחר להכיר במציאות, גם אם לא לזנוח את החזון המהפכני.¹⁰⁶ ח'ומיני עצמו החל להדגיש כי אין הכוונה ליצוא המהפכה בכוח וכי איראן צריכה לנהוג כ"אורח מוזמן", ועד שהדבר יקרה, חובתה המרכזית היא להפיץ את האידיאולוגיה האסלאמית ולהגביר את המודעות למציאות החדשה שנוצרה באיראן לאחר המהפכה, כדי לעורר את "הזמנתה" למקומות אחרים.¹⁰⁷ כבר באוגוסט 1980 הבהיר ח'ומיני בכינוס של נציגי תנועות שחרור עממיות בטהראן, כי אין בקריאותיה של איראן ליצוא המהפכה משום כוונה להתערבות פיזית או צבאית במדינות אחרות. הוא הצהיר כי איראן חותרת לייצא את "רוח המהפכה" ולא לעשות שימוש בנשק כדי לתקוף מדינות אחרות.¹⁰⁸ בשנת 1983 פסק ח'ומיני כי מהלך ההיסטוריה אומנם הופך את יצוא המהפכה לתהליך שאין לעוצרו, אך איראן אינה מעוניינת "לזחול כתולעת אליהן" אלא רוצה להיכנס בדרך הראשית "כאורח מוזמן". בשנת 1984 הוסיף כי בהצהרות על יצוא המהפכה אין כוונתה של איראן "לרכוב על מטוסים ולפלוש" למדינות מוסלמיות. איראן אינה מתכוונת ואינה מסוגלת לעשות זאת, וכל רצונה הוא להראות לאחרים מהו האסלאם הנכון.¹⁰⁹

בכך ביטא ח'ומיני את המעבר ליצוא המהפכה במישור התרבותי והאידיאולוגי. אם בראשית המהפכה הצהיר ח'ומיני כי ארצו אינה יראה מבדידות בינלאומית, ואף שהבדידות רק תוביל לביצור עצמאותה של איראן, הרי בשנת 1984 הוא נאלץ להודות כי ארצו מעוניינת בקשרים עם כל מדינות העולם למעט ארצות הברית, ישראל ודרום אפריקה, וכי לא לעשות כן יהיה "מנוגד להיגיון ולחוק האסלאמי".¹¹⁰ גם בסוף ימיו המשיך ח'ומיני לתמוך ביצוא המהפכה והצהיר כי המהפכה האסלאמית אינה מוגבלת רק לאיראן עצמה. עם זאת הוא דחה את

Menashri, "Khomeini's Vision", pp. 53-54; R.K Ramazani, "Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy", *Middle East Journal*, Autumn 2004, pp. 555-556. 106

Menashri, "Khomeini's Vision", p. 49. 107

Ostovar, *Vanguard of the Imam*, p. 106. 108

מנשרי, **איראן במהפכה**, עמ' 219-218. 109

מנשרי, **איראן לאחר ח'ומיני**, עמ' 70. 110

הגישה הרדיקלית והכריז שמשמעות יצוא המהפכה היא שאומות העולם והממשלות יתעוררו ויצילו את עצמן מהמצוקה שבה הן נתונות, וכי יצוא המהפכה יתבצע באמצעות העברת המסר והניסיון המהפכניים לעמים אחרים, ולא באמצעות נשק או מתקפה צבאית.¹¹¹ ראשי המשטר הלכו בעקבותיו. שר החוץ עלי-אכבר ולאיית הצהיר כי יצוא המהפכה הוא "עניין תרבותי ואידאולוגי" ואין לו קשר עם "יצוא רובים, טנקים וחיילים", ואילו הנשיא ח'אמנהאי השווה את השפעת המהפכה בעולם המוסלמי לזו של "גחלים לוחשות", שיבעירו באופן טבעי את המציאות השחורה האופפת אותן.¹¹² גם ראש הממשלה מוסוי הצהיר שאיראן אינה מעוניינת לייצא מהפכה אלימה לאף מדינה, אלא רק לקדם את המהפכה האסלאמית באמצעות שכנוע.¹¹³

בסופו של דבר התקבלה עמדתם של חסידי הגישה הפרגמטית במדיניות החוץ. 'הלשכה לתנועות שחרור' הוצאה בתמיכת ח'ומיני מידי משמרות המהפכה בשנת 1982 והשתלבה במשרד החוץ, מה שהכפיף אותה לשליטת הממשלה. האשמי עצמו נעצר על ידי כוחות הביטחון הסעודיים כשניסה להבריח חומר נפץ במהלך העלייה השנתית לרגל למכה. הוא שב לאיראן, שם נעצר ונחקר ובספטמבר 1987 הוצא להורג, לאחר שהואשם בכך שהיה המקור שהעביר לעיתון הלבנוני א-שראע את דבר נסיעתה החשאית של משלחת אמריקאית לטהראן במסגרת פרשת איראנגייט. עד שנת 1987 איבד הזרם הרדיקלי את רוב השפעתו במשמרות המהפכה ובממשלה. סיום המלחמה באוגוסט 1988 סימן את שקיעתו הפוליטית של זרם זה. מונתזרי עצמו, שעבר תהליך התמתנות בכל הקשור למדיניות הפנים, נושל מירושת ח'ומיני במארס 1989, לאחר שמתח ביקורת על הדיכוי הפוליטי המחרף ברפובליקה האסלאמית. אף על פי שמשמרות המהפכה המשיכו בהתערבות מוגבלת מעבר לגבולות איראן גם בתום המלחמה, בייחוד בתמיכתם הנמשכת בחזבאללה, יצוא המהפכה במתכונתו המקורית מראשית שנות ה-80 לא זכה עוד לתמיכת הזרם הפוליטי המרכזי. מונתזרי עצמו החל לסגת מתמיכתו בעמדה הדוגלת ביצוא המהפכה והביע הסתייגות מהתערבות צבאית במדינות אחרות. הוא גרס שהדרך ליצוא המהפכה היא באמצעות הפיכת איראן למודל עבור מדינות אחרות, כדי שהן עצמן תוכלנה לבחור בדרך זו על מנת לשחרר עצמן משליטת המערב.¹¹⁴ ניתן אפוא להצביע על סטייה מהפילוסופיה של

111 ארדכאני, "מבאני נט'רי צדור אנקלאב אז מנט'ר אמאם ח'מיני".

112 מנשרי, **איראן במהפכה**, עמ' 219.

113 Menashri, "Khomeini's Vision", pp. 49-50.

114 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, pp. 119-120.

ח'ומיני ביחס ליצוא המהפכה כבר בעשור הראשון של המהפכה. לאינטרסים הפרגמטיים של המדינה ניתנה עדיפות ברורה על פני הפילוסופיה הרדיקלית של המהפכה, בפרט בתנאי המלחמה המתמשכת עם עיראק. כמו במדיניות הפנים, גם במדיניות החוץ הלך וגבר בדרך כלל האינטרס הממלכתי – כפי שפירש אותו המשטר האסלאמי – על האידיאל המהפכני. למעשה, המדיניות נאלצה להביא בחשבון יותר ויותר את תנאי המציאות ואת מגבלות כוחה של המדינה.¹¹⁵

יצוא המהפכה לאחר מות ח'ומיני: בין אידיאולוגיה לאינטרסים לאומיים

מותו של מכוון המהפכה ח'ומיני והרצון להתמקד בשיקומה של איראן לאחר המלחמה עם עיראק, שהסתיימה ללא הכרעה, חיזקו את הגישה הפרגמטית במדיניות החוץ האיראנית. בסוף שנות ה־80 נוצרו תנאים שחייבו שינויים במדיניות החוץ, בהם אימוץ תוכנית הפיתוח הרב־שנתית והצורך בשיקום נזקי המלחמה עם עיראק. הנשיאים רפסנג'אני (1989–1997) ומוחמד ח'אתמי (1997–2005) חתרו להפיג את המתחות בין איראן לשכנותיה ולשפר את קשריה עם מדינות ערב והקהילה הבינלאומית. רפסנג'אני סבר כי יצוא המהפכה אפשרי באמצעות הצגת מודל ראוי של פיתוח פוליטי, חברתי וכלכלי שיוכל לשמש דוגמה עבור מדינות אחרות באזור. כמו כן הדגיש רפסנג'אני את יצוא מהפכה בהקשר התרבותי. מדיניות זו נמשכה גם בימי נשיאותו של ח'אתמי, ששם דגש על כינון חברה אזרחית ודיאלוג בין ציוויליזציות, תוך הצגת פניה החיוביות של איראן בפני העולם.¹¹⁶ בהאבאדי וח'לילי הגדירו את השינוי במדיניות החוץ האיראנית מסוף שנות ה־80 כמעבר מרעיון "המהפכה המתמשכת", שהתבסס על הצורך להמשיך במהפכה בחברות אחרות, לרעיון של "המהפכה המבוססת", הנותן עדיפות לאינטרסים לאומיים ולפיתוח לאומי על פני האינטרסים של האומה המוסלמית כולה ומבכר יצוא מהפכה תרבותי באמצעות כלים של עוצמה רכה.¹¹⁷ ואולם גם בתקופה זו המשיכה איראן לסייע לארגוני הטרור ובראשם חזבאללה, ולאחר מכן גם חמאס והג'האד האסלאמי הפלסטיני.

בחירתו של מחמוד אחמדינז'אד לנשיאות איראן בשנת 2005 הביאה לשינוי מסוים במדיניות החוץ, בהשוואה לשני הנשיאים שקדמו לו. אחמדינז'אד שב ואימץ את התפיסה

115 מנשרי, **איראן לאחר ח'ומיני**, עמ' 69.

116 יזדאני ואחג'סתה, "בררסי טטביקי צדור אנקלאב", עמ' 78–79.

117 בהאבאדי וח'לילי, "באזנמאאי אלג'וי צדור אנקלאב", 2013, עמ' 44; לפירוט על אודות השימוש בעוצמה רכה במדיניות האזורית של איראן, ראו פרק 4.

המהפכנית-ערכית שאפיינה את העשור הראשון למהפכה, וקרא לערעור הסדר העולמי הקיים ולהגברת התמיכה בעמים המדוכאים על בסיס תפיסת הצדק האסלאמי. הוא הדגיש את הצורך בהפצת ערכים אסלאמיים באזור ובעולם כדי לתקן את הסדר העולמי הבלתי צודק ולכונן קהילה אסלאמית עולמית, שתכשיר את הקרקע לשובו של "האימאם הנעלם" – המהדי.¹¹⁸ בנאום לרגל יום השנה למותו של ח'ומיני ביוני 2009 שב והכריז אחמדינז'אד כי למהפכה האסלאמית אין גבולות ואין לתחום אותה לשטחה של איראן בלבד.¹¹⁹ אף על פי כן, גם הוא לא קרא ליצוא המהפכה בדרכים כוחניות וצבאיות.

השילוב בין אילוצים פנימיים לנסיבות האזוריות והבינלאומיות המשתנות הביא לאימוץ מדיניות דואלית מצד מנהיגי איראן – ניסיון לשמור אמונים לתורה מהפכנית מתוך אימוץ מדיניות שתשרת את האינטרס הלאומי של איראן על בסיס שיקולי עלות-תועלת ובגישה פרגמטית, השואפת לדרך הטובה ביותר להשגת יעדיה האסטרטגיים. בדילמה שבין המחויבות האידיאולוגית לבין השיקול האסטרטגי-תועלתני העניקה איראן לעיתים קרובות עדיפות לשיקול התועלתני, מתוך אמונה שהדבר לא יפגע בחזון האידיאולוגי בטווח הארוך. כך לדוגמה העדיפה איראן את שכנתה ארמניה הנוצרית על פני אזרבייג'ן המוסלמית בסכסוך הטריטוריאלי ביניהן על מובלעת נגורנו קרבאך, מפני שחששה שאזרבייג'ן חילונית חזקה ומשגשגת תהווה מוקד משיכה למיעוט האזרי הגדול בתוך איראן. כמו כן, על אף הדיכוי הרוסי האכזרי של המרד הצ'צ'ני בשנות ה-90 תמכה איראן בשלמותה הטריטוריאלית של רוסיה ולא בעצמאותם של הצ'צ'נים המוסלמים, בשל חשיבותם האסטרטגית והכלכלית של היחסים עם רוסיה. כך גם הגישה איראן סיוע מזערי למרד השיעי בעיראק בשנת 1991, אף שדוכא באופן אכזרי ולמרות הפגיעה באתרים הקדושים ביותר לשיעים, בשל חוסר רצון להיקלע לעימות צבאי נוסף עם עיראק.¹²⁰ באזורים מרוחקים יותר, ובייחוד במקרים שלא סיכנו את האינטרס האיראני, הייתה איראן נחרצת יותר בתמיכתה בתנועות הקרובות אליה אידיאולוגית וגילתה יותר נאמנות לתורתה המהפכנית, כגון בקשריה עם סודאן, עם תנועות רדיקליות באלג'יריה, עם חזבאללה, עם הג'האד האסלאמי ועם חמאס, אף כי גם באלה לא הייתה המדיניות האיראנית אחידה ועקבית.¹²¹

118 יזדאני ואחג'סתה, "בררסי תטביקי צדור אנקלאב", עמ' 81-82.

119 סוכנות הידיעות איסנ"א, 5 ביוני 2009, מצוטט ב"מה חדש? תקציר ידיעות מהמזה"ת", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממר"י), 11 ביוני 2009.

120 ליטבק, "מדיניות החוץ", עמ' 221.

121 מנשרי, **איראן לאחר ח'ומיני**, עמ' 76.

חרף התאמת האידיאולוגיה המהפכנית למציאות המשתנה המשיכה איראן לראות בכל התערורות אסלאמיות, ולמעשה בכל מאבק המנוהל בשם האסלאם, אות להצלחה בהפצת תורתה המהפכנית וביטוי למרכזיותה בעולם האסלאם. היא שאבה עידוד מהגברת כוחן של תנועות אסלאמיות והציגה אותן כלפי דעת הקהל האיראנית, המוסלמית והעולמית כראשיתו של מפנה שהוזן על ידי המהפכה האיראנית, מונהג על ידה ועתיד לשנות את פני האזור. הדבר עודד מגמה אקטיביסטית ואסרטיבית יותר, אך אם לא לכל התנועות האסלאמיות הגישה איראן סיוע ממשי, ובדרך כלל הקפידה לשמור על האינטרס הלאומי שלה בראש ובראשונה. ההצלחה העיקרית בהפצת הרעיון המהפכני הייתה בלבנון, אך איראן התהדרה בכל הצלחה של תנועה אסלאמיסטית כי הרי כולן – כך היא טענה – קיבלו את השראתן מהאקדמיה של המהפכה האסלאמית של איראן.¹²²

משנות ה-90 ואילך משמש כוח קודס [ירושלים] של משמרות המהפכה מכשיר עיקרי במאמציה של איראן להרחיב את השפעתה האזורית ולפעול מחוץ לגבולותיה. הכוח הוא אחת מחמש הזרועות של משמרות המהפכה (לצד זרוע היבשה, זרוע האוויר והחלל, זרוע הים ומיליציות בסיג'). הוא הוקם ב-1990 על מנת ליצור מסגרת ארגונית מסודרת לפעילות המבצעית והמדינית מחוץ לגבולות איראן, והפך בפועל לזרוע החשאית הארוכה של איראן הפועלת מול יריביה. כוח קודס כולל אגפי מטה, מפקדות ייעודיות מיוחדות העוסקות בתחומי התמחות חשאיים ייחודיים ומנהלות אזוריות המופקדות על אזורי אחריות גיאוגרפיים מוגדרים. משימותיו של הכוח כוללות ביצוע פעולות מיוחדות לאורך גבולות איראן ומחוצה לה; ביצוע פיגועי טרור נגד מתנגדיה של איראן; תמיכה ב"מחנה ההתנגדות" במזרח התיכון, המורכב מאיראן ובעלות בריתה סוריה, חזבאללה והארגונים האסלאמיים הפלסטיניים; תמיכה צבאית וכספית בתנועות אסלאמיות בעולם הערבי והמוסלמי; יצירת איום רקטות וטילים כלפי העורף הישראלי לצורך הרתעה ותגובה; סיוע לארגונים, למיליציות חמושות ולאישים פוליטיים לבצע פעילות חתרנית במדינות ובאזורים שבהם יש לאיראן עניין להגביר את השפעתה ולצמצם את השפעת המערב; פעילות נגד מתנגדי המשטר האיראני מחוץ למדינה, כולל חיסול מתנגדים המתגוררים ופועלים במערב; הקמת תשתיות טרור רדומות ברחבי העולם והפצת האידיאולוגיה של המהפכה האסלאמית; הענקת שירותים חברתיים על ידי הקמת מערכות חינוך, תרבות וקרנות צדקה בקרב אוכלוסיות מוסלמיות (בדגש על קהילות שיעיות) במזרח התיכון ובמדינות שונות ברחבי העולם; ואיסוף מידע מודיעיני במזרח התיכון וברחבי העולם, המשמש הן לצרכים צבאיים-מדיניים של איראן

122 מנשרי, **איראן לאחר ח'מיני**, עמ' 78.

והן לביצוע פעולות חתרנות ופיגועי טרור במדינות שונות. משימות אלה נועדו לקדם את היעדים האסטרטגיים של המשטר האיראני תוך יישום משנתו האידיאולוגית-פוליטית.¹²³ היכולת לשלב בין החזון המהפכני לבין האינטרסים הממלכתיים ולהדגיש כל אחד מהם בהתאם לצרכים המשתנים היא מקור עוצמה עבור הנהגת איראן. זו מאפשרת לה לשמר בידיה יכולת תמרון רבה יותר, להתאים את מדיניותה לנסיבות המשתנות ולספק פתרונות מורכבים לנוכח מציאות מורכבת לא פחות. בכירים איראנים ביטאו בהצהרותיהם מחויבות לשילוב בין החזון האידיאולוגי ובין האינטרסים המדינתיים. בכנס שנערך בדצמבר 2007 בטהראן נאם יושב ראש הפרלמנט ונציג המנהיג במועצה העליונה לביטחון לאומי עלי לאריג'אני, ומתח ביקורת על אלה הסבורים שביחסים בינלאומיים אסור לבטא "התנהלות אידיאולוגית".¹²⁴

גם המנהיג ח'אמנהאי התייחס ביוני 2007, במהלך פגישה עם חברי הממשלה, לרלוונטיות של החזון המהפכני. לדבריו, בעבר היו שסברו כי הסיסמאות העיקריות של המהפכה כמו הגאווה האסלאמית, הצדק החברתי והמאבק בהתנשאות העולמית אינן רלוונטיות עוד. ואולם הודות למדיניות ממשלתו של מחמוד אחמדינז'אד הפכו הסיסמאות האלה שוב לדומיננטיות.¹²⁵ מאז מונה למנהיג איראן ב־1989 הדגיש ח'אמנהאי במספר הזדמנויות את המסר האוניברסלי של המהפכה האסלאמית והבהיר כי הוא אינו מוגבל לגבולותיה של איראן, וכי לאיראן יש החובה להגן על המוסלמים בעולם. עם זאת הוא עמד על כך שהפצת המסר המהפכני צריכה להתבצע באופן טבעי באמצעות הצבת מודל לחיקוי עבור עמי העולם, ובפרט עבור הקהילות המוסלמיות, ולא באמצעות כפייה וכוח. בנובמבר 2006 הוא הצהיר כי איראן אינה חותרת לשימוש בכוח צבאי, ביטחוני או מודיעיני לשם יצוא המהפכה, אלא לכך שהתוכנית שאותה יצר העם האיראני לניהול העמים והחברות תתיישב בלבבותיהם של העמים המוסלמיים.¹²⁶ בהתייחסו לפעילות המיליציות השיעיות בעיראק נגד הכוחות האמריקאיים והבריטיים לאחר כיבוש עיראק בידי ארצות הברית ב־2003 אמר

123 "כוח קדס, יחידת עילית של משמרות המהפכה באיראן, מהווה את חוד החנית של 'יצוא המהפכה' האסלאמית", מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית, 11 בנובמבר 2011.

124 רז צימט, "לאומיות, אסלאם שיעי ואינטרסים ממלכתיים במדיניות החוץ של איראן", בתוך: דניאל זיסנוין (עורך), **לאומיות, חילון ודת במזרח התיכון** (תל אביב: מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל אביב 2012), עמ' 93.

125 שם.

126 "ביאנאת דר דידאר מרדם אסתאן סמנאן" [הצהרות במפגש עם אזרחי מחוז סמנאן], אתר מנהיג איראן, 8 בנובמבר 2006.

ח'אמנהאי כי איראן אינה מסיתה אף אחד ואינה מייצאת שום מהפכה. המהפכה אינה מוצר שניתן לייצא אלא היא דומה ל"ניחוח פרחים" המתפשט בעצמו. אף אחד לא מייצא את המהפכה, אמר ח'אמנהאי, אלא היא מייצאת את עצמה.¹²⁷ הוא הבהיר כי המשמעות של יצוא המהפכה היא שעמי העולם יראו שאומה אחת יכולה לעמוד באופן איתן ולא להיכנע, בזכות ההישענות על הרצון, הנחישות והאל. חרף כל הקשיים הניצבים בפניהם, מאבקייהם של המוסלמים בקשמיר, בפלסטין ובאפגניסטן נובעים מהמודל שהציבה הרפובליקה האסלאמית. כך מיוצאת המהפכה האסלאמית וכך היא מייצרת לקח ודוגמה עבור העמים המוסלמיים.¹²⁸ בטקס לרגל יום השנה השמיני למותו של ח'ומיני אמר ח'אמנהאי כי הכוונה ביצוא המהפכה היא לכך שבכל מקום שבו המוסלמים חיים הם יכירו במשטר האסלאמי ובמהפכה האסלאמית כבשלהם, ויהיו גאים בהם. הוא הדגיש כי לא ניתן להגביל את המהפכה לגבולות איראן בלבד, אך איראן אינה מאמינה ביצוא המהפכה במשמעות המרקסיסטית אלא במשמעות של התעניינות ואמונה במהפכה מצד המוסלמים בעולם.¹²⁹

הסוגייה המרכזית שבה נותרה המדיניות המהפכנית בלתי מתפשרת ועקבית, חרף התמורות במדיניות החוץ האיראנית והעדפת האינטרסים הלאומיים על פני האידיאולוגיה, הייתה העוינות כלפי ישראל. האידיאולוגיה המהפכנית שללה מכול וכול את קיומה של מדינת ישראל והתמצתה בסיסמה: "ישראל חייבת להימחק מעל פני המפה". זה היה נדבך מרכזי בתורה המהפכנית ובמדיניות המשטר האסלאמי. יתר על כן, בשל יומרתה להיות מנהיגת העולם המוסלמי וגורם מרכזי בזירת המזרח התיכון, ובשל נחרצותה להפגין את הצלחת המהפכה האסלאמית בדעת הקהל המקומית, בחברות המוסלמיות ובעולם בכלל, ראתה איראן חובה להמשיך להניף את דגל העוינות לישראל, לגנות את המדינות המוכנות לשאת ולתת עימה למטרת שלום ולתמוך במדינות ובתנועות האסלאמיסטיות הנאבקות נגדה. בעוינות לישראל נכרכו יחד מטרות מהפכניות שונות: העוינות הבסיסית למדינה היהודית, המשטמה לשאה ולכל אשר ייצג והאיבה לאימפריאליזם ולקפיטליזם המערביים, אשר ישראל נתפסה כמייצגת אותם. העוינות לישראל הייתה אחד הנושאים היחידים שבו

127 "ביאנאת דר דידאר ג'מעי אז כארגראן ומעלמאן" [הצהרות במפגש עם קבוצת פועלים ומורים], אתר מנהיג איראן, 30 באפריל 2003.

128 "ביאנאת דר דידאר אקשאר מח'תלף מרדם דר סאלרוז מילאד חצ'רת ולי עצר" [הצהרות במפגש עם שכבות שונות בציבור לרגל יום השנה להולדתו של ולי עצר (האימאם השיעי האחרון)], אתר מנהיג איראן, 13 במארס 1990.

129 "ביאנאת דר מראסם השתמין סאלגרד רחלת אמאם ח'מיני" [הצהרות בטקסי יום השנה השמיני למותו של אמאם ח'ומיני], אתר מנהיג איראן, 4 ביוני 1997.

הייתה גם זהות – או לכל הפחות המשטר לא ראה בו סתירה – בין התורה המהפכנית לבין האינטרסים של המשטר המהפכני, ולפיכך גם לא היה תמריץ חזק דיו לסטות ממנה. איראן שוללת מכול וכול את זכותה של ישראל להתקיים, בלא קשר לבעיית הגבולות או למדיניות שהיא נוקטת. יתרה מכך, מדיניותה של ישראל חיזקה עוד יותר את נחרצותה של איראן להתנגד לקיומה. שלא כעמדתה של איראן כלפי ארצות הברית, העמדה הרשמית של המשטר האסלאמי כלפי ישראל לא הותירה כל מרחב לפשרה. על פי תפיסתם האידיאולוגית של המהפכנים האיראנים היהדות אינה לאום אלא דת, ועל כן אין היהודים ראויים בהכרח למדינה משלהם, בהחלט לא על חשבון הזכות הלגיטימית של העם הפלסטיני, בוודאי לא בלב האדמות המקודשות לאסלאם וכמובן לא עם שליטה בירושלים.¹³⁰

העוינות לישראל משקפת קונצנזוס כמעט מוחלט מצד הזרמים השונים הפועלים במערכת הפוליטית האיראנית. הבסיס לאיבה האידיאולוגית של המשטר האיראני כלפי ישראל מצוי כבר בכתביו של ח'ומיני, אשר העמיד את האיבה ליהודים ואת העימות בין האסלאם לישראל כמרכיב מרכזי בתורה האסלאמית המהפכנית. הוא חיבר את היהדות עם הציונות באומרו שהביטוי הבולט ביותר למזימה היהודית-נוצרית נגד האסלאם הוא הקמתה של מדינת ישראל, שנועדה לדכא את המוסלמים. הציונות היא הגילוי האחרון לעתה של האיבה היהודית כלפי האסלאם, הסמל החמור ביותר לעריצותו של המערב נגדו.¹³¹ דוברים איראנים רשמיים חזרו והצהירו מאז הקמתה של הרפובליקה האסלאמית ב־1979 על הצורך להביא להיעלמותה של ישראל. כל ראשי המדינה באיראן והתקשורת הרשמית מאוחדים בדעתם כי ישראל היא "גידול סרטני שיש להסירו". לפיכך יש "לרסק ולהשמיד" אותה. לדברי ח'אמנהאי, הדרך היחידה לפתור את משבר המזרח התיכון היא להרוס את "המשטר הציוני", שהוא שורש המשבר באזור.¹³² בכורח המציאות נסוגה איראן מעקרונות דוגמטיים מרכזיים לא פחות מהעוינות לישראל, אבל בכל הנוגע ליחס לישראל לא נראה למשטר שהעוינות האידיאולוגית נוגדת את האינטרס הפרגמטי של המדינה ולא נראתה סיבה מספקת לחרוג ממנה, מפני שאיראן נאלצה לשלם מחיר כלכלי או מדיני מזערי בלבד בשל מדיניותה האנטי־ישראלית, ואף גרפה רווחים פוליטיים רבים ממנה.

130 מנשרי, **איראן לאחר ח'מיני**, עמ' 94-96.

131 מאיר ליטבק, "ישראל בעיני איראן: מהכחשת השואה לשלילת הקיום", בתוך: עוזי רבי (עורך), **זמן איראן** (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2008), עמ' 60-62. וכן ראו: מאיר ליטבק, "איראן וישראל: האיבה האידיאולוגית ושורשיה", **עיונים בתקומת ישראל**, כרך 14, 2004, עמ' 367-392.

132 ליטבק, "ישראל בעיני איראן", עמ' 66.

ניתן אף לומר שהעוינות לישראל משמשת במידה רבה עלה תאנה של המשטר להצדקת הפשרות או להצדקת פשיטת הרגל האידאולוגית שלו בתחומים אחרים, וכן אמצעי להשגת השפעה ויוקרה בעולם הערבי וגורם מסייע לשאיפתו להנהיג את העולם האסלאמי כולו.¹³³

חזון יצוא המהפכה בעידן "הטלטלה האזורית"

מאחר שחזון יצוא המהפכה נותר בעינו, ניתן היה למצוא לו ביטוי נרחב כאשר נוצרו הזדמנויות חדשות לביצור השפעתה האזורית של איראן לאחר פרוץ אירועי 'האביב הערבי' בראשית 2011. אירועים אלה סיפקו בידי איראן הזדמנות נוספת להציג את המהפכה האסלאמית כמודל לחיקוי עבור העולם הערבי וכביטוי לתנועת התעוררות אסלאמית. במהומות בתוניסיה ובמצרים לא ניכרה אומנם בתחילה מעורבות בולטת של חוגים אסלאמיים, אף על פי כן טענו דוברים איראנים רשמיים לזיקה בין המהפכה האסלאמית לבין המהומות בעולם הערבי והדגישו את הבסיס האסלאמי הניצב מאחוריהן, לטענתם. בנאום בפני אנשי דת בוועידה אסלאמית בינלאומית בטהראן הדגיש המנהיג ח'אמנהאי כי ההתקוממויות בעולם הערבי הן אסלאמיות וכי העולם המוסלמי עובר תקופה היסטורית רגישה. הוא ציין כי חיזוק האמונה הדתית, שימור האחדות, הסירוב להיות מאוימים מכוחה של ארצות הברית והאמונה בסיוע האלוהי יסללו את הדרך לניצחון התנועה העממית בעולם האסלאמי. האויבים מנסים להציג את התנועה העממית בעולם המוסלמי כתנועה שאינה אסלאמית, אך ברור לחלוטין שהיא אסלאמית ויש לחזקה.¹³⁴

דרשן תפילות יום השישי בטהראן איתאללה אחמד ח'אתמי התייחס בדרשתו ב-28 בינואר 2011 להתפתחויות בעולם הערבי ואמר כי הן "רעשי משנה" של המהפכה האסלאמית באיראן. הוא ציין כי שליטים המנהלים מאבק נגד הדת, כדוגמת הרודן המצרי חוסני מובארכ, צפויים בהתאם לקוראן ליפול בסופו של דבר. ח'אתמי גרס כי המעצמות מנסות להסתיר את הבסיס הדתי הניצב מאחורי ההתקוממויות בתוניסיה ובמצרים וטוענות כי הן נובעות מתפיסת עולם דמוקרטית וליברלית, אך האסלאם הוא שניצב בבסיס ההתפתחויות בעולם הערבי. הוא הביא כראיה לכך את העובדה שהמפגינים בתוניסיה קראו "אללה אכבר" במהלך ההפגנות, וכי המהלך הראשון שנקטו לאחר הפלת הנשיא היה ארגון תפילות המוניות במסגדים. איש הדת הבכיר ציין כי האירועים האחרונים משקפים את היווצרותו

133 ליטבק, "ישראל בעיני איראן", עמ' 59.

134 "ביאנאת דר דידאר שרכתכנגדגן דר כנפראנס וחדת אסלאמי" [הצהרות במפגש עם משתתפים בוועידה לאחדות אסלאמית], אתר מנהיג איראן, 20 בפברואר 2011.

של מזרח תיכון חדש, המבוסס על האסלאם ועל דמוקרטיה דתית. גם איש הדת האולטרה שמרני איתאללה מוחמד-תקי מצבאח-יזדי הצביע על קשר בין המהפכה האסלאמית לבין ההתפתחויות בתוניסיה ובמצרים. בפגישה עם תלמידי דת אמר מצבאח-יזדי כי הודות למהפכה האסלאמית באיראן מתקוממים גם העמים המוסלמיים בתוניסיה, במצרים ובמדינות ערביות נוספות כנגד האימפריאליזם והמשטרים המדכאים, בהתאם למודל שהציבה בפניהם המהפכה.¹³⁵

אמצעי תקשורת שמרניים באיראן קראו לנצל את ההתקוממויות בעולם הערבי כדי לקדם את הסיוע האיראני לעמים הערביים בכינון סדר חדש. במאמר מערכת ביומן ג'ומהורי-אסלאמי נטען כי כמה ממדינות ערב והמערב, ובהן גם טורקיה, ניסו להכחיש את מהותן האסלאמית של ההתקוממויות בעולם הערבי ולהציגן כערביות או כדמוקרטיות בלבד. בפועל מבטאות התקוממויות אלה את השפעתם של ערכי מכון המהפכה האסלאמית ח'ומיני על העמים הערביים ואת השפעת המודל שהציב בפניהם: התקוממות עממית ללא שימוש בנשק. לא ניתן להכחיש, גרס היומן, שחלק ניכר מהציבור הערבי יצא לרחובות כשהוא נושא סיסמאות אסלאמיות ודורש לשוב לזהות האסלאמית, שהרודנים הערבים ניסו במשך עשרות שנים לשלול אותה מעמיהם. מה שנדרש כעת הוא להציג בפני העמים שעברו את המהפכות מודל מעשי ולסייע להם בגיבוש חוקה ובכינון סדר פוליטי עתידי. על איראן להגביר את השפעתה המחשבתית והתרבותית על אומות האזור ולהציב מודל מהפכני מוצלח עבורן כדי למנוע את חזרתן האפשרית של מדינות ערב לידי הריאקציה, האימפריאליזם והרודנות. מטרה זו לא תושג באמצעות סיסמאות ודיבורים כי אם באמצעות מעשים.¹³⁶

ככל שנמשכה הטלטלה האזורית בעולם הערבי, שסיפקה לאיראן הזדמנות להרחיב את מעורבותה והשפעתה באזור, שבו בכירים איראנים וטענו להצלחה במימוש יצוא המהפכה. בנאום בכרמאן לרגל יום השנה לניצחון המהפכה האסלאמית בפברואר 2015 הצהיר מפקד כוח קודס קאסם סולימאני: "היום אנו רואים את סימני יצוא המהפכה האסלאמית ברחבי האזור, החל מבחריין ועיראק ועד סוריה, תימן וצפון אפריקה".¹³⁷

135 צימט, "לאומיות, אסלאם שיעי", עמ' 94-95.

136 ג'ומהורי-אסלאמי, 18 בספטמבר 2011, מצוטט ב"זרקור לאיראן" לשבוע שבין 14/9/2011 – 21/9/2011, מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית, 21 בספטמבר 2011.

137 סוכנות הידיעות פארס, 11 בפברואר 2015, מצוטט ב"תמיכת איראן במרד החות' בתימן", המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון (ממ"י), 21 באפריל 2015.

הביקורת שנשמעה הן באיראן והן מחוצה לה כנגד הרחבת הסיוע האיראני לבעלי בריתה באזור חייבה את בכירי המשטר להצדיק את מדיניותם גם בטיעונים אידיאולוגיים, תוך הדגשת חובתה הדתית והמוסרית של הרפובליקה האסלאמית להגיש סיוע למוסלמים באזור. בריאיון לסוכנות הידיעות פארס דחה חסן פירוזאבאדי, יועצו הצבאי הבכיר של מנהיג איראן ולשעבר ראש המטה הכללי של הכוחות המזוינים האיראניים, את הטענות בנוגע להתערבות איראן בענייניהן של מדינות האזור והבהיר כי אין בכוונת איראן להרחיב את שליטתה הטריטוריאלית לשטחים שבשליטת מדינות אחרות. הוא הדגיש עם זאת כי נוכחות יועצים איראנים בעיראק ובסוריה ותמיכתה בתימן ובחזבאללה בלבנון מבטאות את תפיסתה האידיאולוגית המהפכנית והדתית, המבוססת על הצורך להגן על המוסלמים ועל המדוכאים בעולם.¹³⁸ מפקד משמרות המהפכה ג'עפרי אמר בנאום לרגל שבוע הבסיס כי הבסיס של המהפכה האסלאמית הוא הגנה על המוסלמים והמדוכאים. לפיכך טועים אלה הטוענים כי אין סיבה שאיראן תפעל בלבנון, בסוריה או בתימן, ושתתמקד בענייניה הפנימיים בלבד.¹³⁹ ביוני 2019 הצהיר סגן מפקד משמרות המהפכה עלי פדוי בטקס לזכרם של לוחמים איראנים שנהרגו במלחמת איראן-עיראק, כי המהפכה האסלאמית אינה מוגבלת לאזור גיאוגרפי אחד, וכי אחד הביטויים היפים של הדבקות במהפכה הוא נוכחותם של צעירים איראנים במרחק אלפי קילומטרים מגבול איראן והניצחון שהשיגו.¹⁴⁰ בתוך כך האשימו תומכי המשטר את מבקריו במחנה הרפורמיסטי בכך שעמדתם המסויגת ביחס לעקרון יצוא המהפכה מהווה סטייה מדרכו של מכון המהפכה. במאמר שפרסם העיתון השמרני ג'אם ג'ם בפברואר 2021 הואשם אחד מהוגיה הבולטים של התנועה הרפורמיסטית בסילוף מחשבתו של ח'ומיני. המאמר התפרסם בתגובה לטענות מצד העיתונאי והאסטרטג הפוליטי סעיד חג'אריאן, כי ח'ומיני עצמו לא האמין בתפיסת יצוא המהפכה וסבר שאסור להשקיע ולו ריאל איראני אחד מתקציב המדינה לטובת תנועות שחרור בעולם, או אף לתשלום שכר לימוד של תלמידי דת שאינם איראנים. חג'אריאן טען שפעילות צבאית ואף תרבותית מחוץ לגבולותיה של איראן אינה מנוגדת אך ורק להשקפתו הפוליטית של ח'ומיני אלא גם להלכה האסלאמית, ושמהיג המהפכה מעולם לא נתן היתר הלכתי למדיניות יצוא המהפכה. כהוכחה לדבריו הוא הביא את התנגדות ח'ומיני לשליחת

138 "משרוח גפתוגי צריח ו3 סאעתה סרלשכר פירוזאבאדי בא ח'ברגזארי פארס" [ריאיון מפורט בן 3 שעות של האלוף פירוזאבאדי עם סוכנות הידיעות פארס], סוכנות הידיעות פארס, 16 באוקטובר 2016.

139 סוכנות הידיעות פארס, 24 בנובמבר 2016, מצוטט ב"מבט לאיראן" לתאריכים שבין 20 בנובמבר ל-4 בדצמבר 2016, מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית, 4 בדצמבר 2016.

140 "רואית סרדאר פדוי אז דליל חצ'ור איראן דר סוריה" [התייחסות סרדאר פדוי לסיבת נוכחות איראן בסוריה], ידיהבאן איראן, 2 ביוני 2019.

משמרות המהפכה לסוריה וללבנון בשנת 1982, ואת החלטתו באותה השנה לפרק את הלשכה לתנועות שחרור במשמרות המהפכה.

היומון השמרני יצא בתוקף נגד טענות אלה וגרס כי ח'ומיני לא התנגד כלל לשליחת משמרות המהפכה לסוריה וללבנון ואף התרגש מדברי שגריר איראן בסוריה מוחתשמי-פור, שסקר בפניו את המצב בלבנון בעקבות הפלישה הישראלית לדרום המדינה. מנהיג המהפכה רק ביקש לוודא ששליחת הכוחות תתבצע דרך עיראק, שעימה ניהלה איראן מלחמה, או דרך טורקיה, שהייתה בעלת בריתה של ארצות הברית וחברה בנאט"ו. גם החלטתו לפרק את הלשכה לתנועות שחרור לא התקבלה בשל התנגדות עקרונית לפעילותה אלא על רקע הסתייגותו מהתנהגותם של מהדי האשמי ואנשיו, שהשתלטו על הלשכה, עשו בה ככל העולה על רוחם וסיפקו נשק למדינות ולקבוצות באזור ללא אישור ותוך התערבות בפעילות של יחידות אחרות במשמרות המהפכה. המרכז לתיעוד הציג את תפיסתו של ח'ומיני כמבוססת על העיקרון שהתעוררות דתית היא תנאי לכל תנועה פוליטית וצבאית, ושהחלטה לספק נשק לקבוצות שונות צריכה להתקבל על בסיס הנסיבות המשתנות, לרבות האינטרסים של איראן ושל תושבי האזור. ח'ומיני עמד על חובתה של איראן לתמוך בתנועות אסלאמיות גם מעבר לגבולותיה, ובוודאי שלא התנגד לפעילויות תרבות מחוץ לגבולות הרפובליקה האסלאמית. ניתן למצוא ביטוי לעמדה זו, למשל, בהיתר שנתן לשגריר איראן בוותיקן בשנות ה-80 להקים את המרכז לתרבות אסלאמית ברומא ולייסד כתב עת עבור המוסלמים בבריטניה, כדי לאזן את ההסברה הסונית והאנטי-שיעית מצד ערב הסעודית בבריטניה. גם במסר שפרסם לאחר קבלת החלטת האו"ם 598 בנוגע להפסקת האש עם עיראק הגדיר ח'ומיני את התמיכה במוסלמים ובמדוכאים בעולם כאחד מעקרונות מדיניות החוץ האיראנית. הוא הדגיש את מחויבות איראן לתמוך במוסלמים שוחרי החירות בעולם ולשמש "מבצר צבאי ובלתי פגיע", שנועד להבטיח את צורכי "חיילי האסלאם" ולהכיר להם את שיטות הלחימה נגד המשטרים הכופרים.¹⁴¹

עם זאת, בכירים איראנים המשיכו גם בצל ההתפתחויות בעולם הערבי להדגיש שאין בתמיכתם ביצוא המהפכה משום תמיכה בפעולה אלימה או כוחנית, שמשמעותה התערבות צבאית במדינות אחרות. כך למשל התייחס מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה סולימאני למשמעותו הדתית של יצוא המהפכה. הוא ציין כי יצוא המהפכה מעולם לא היה פיזי כי אם תרבותי ומחשבותי, וכי מה שהמהפכה האסלאמית ייצאה לעולם היה אמון

141 "ג'ריאן תחרף עליה צדור אנקלאב" [זרם הסילוף נגד יצוא המהפכה], **ג'אם ג'ם**, 21 בפברואר 2021.

וביטחון באל, כבוד לאומות ורוחניות.¹⁴² גם יועצו לעניינים פוליטיים של מפקד משמרות המהפכה, חמיד־רזא מוקדם־פר, אמר בריאיון עיתונאי כי משמעות יצוא המהפכה מעולם לא הייתה השתלטות על מדינה אחרת. לדבריו, מעצמות המערב ושכנותיה של איראן חששו לאחר המהפכה מהפצת המודל המהפכני בקרב העמים שוחרי החירות בעולם, ולכן החלו לעסוק בסכנה הטמונה ביצוא המהפכה ולהציג את איראן כאויב. זאת חרף העובדה שהכוונה ביצוא המהפכה הייתה להעביר את המסר המהפכני, ושעוצמתה הייתה במובן המחשבתי.¹⁴³ ניתן למצוא ביטוי נוסף לתפיסה זו בדבריו של הפוליטיקאי השמרני מוחמד־רזא באהונר, שהצהיר ביום השנה למהפכה האסלאמית כי יצוא המהפכה לא היה אמור להתבצע מלכתחילה "באמצעות תותחים וטנקים".¹⁴⁴

בסיכומו של דבר, תפיסת יצוא המהפכה ממשיכה להוות בסיס אידיאולוגי ולספק מצפן חזוני בעיצוב מדיניות החוץ של הרפובליקה האסלאמית גם בעשור השלישי של המאה ה־21. זאת ועוד, היא עדיין משפיעה על מקבלי החלטות באיראן, שממשיכים להציג את התמיכה במוסלמים ובייחוד בשיעים במזרח התיכון כחובה דתית ומוסרית. עם זאת אין די בהבנת התפיסה האידיאולוגית, שעברה לאורך השנים שינויים והתאמות למציאות המשתנה, כדי להבין את מדיניותה האזורית של איראן. אינטרסים לאומיים ושיקולים של ביטחון לאומי מילאו בתהליך התבססות מעמדה של איראן והשפעתה באזור תפקיד משמעותי יותר מאשר תפיסות אידיאולוגיות מהפכניות. אף כי חזון יצוא המהפכה מעולם לא נזנח, המדיניות האיראנית נשענה יותר ויותר על יעדים אסטרטגיים שהוגדרו על ידי הנהגת איראן על בסיס צורכי הביטחון והאינטרסים המשתנים שלה.

142 "צדור אנקלאב אז נגאה חאג' קאסם: אנקלאב אסלאמי איראן אתכא ואטמינאן בה ח'דא רא בה ג'האן צאדר כרד" [יצוא המהפכה מנקודת מבטו של חאג' קאסם: המהפכה האסלאמית של איראן ייצאה לעולם הסתמכות וביטחון באל], תסנים, 3 בפברואר 2021.

143 "מעגאני צדור אנקלאב כשורגשאא'י ניסת" [משמעות יצוא המהפכה אינה כיבוש], תסנים, 10 בפברואר 2017.

144 "באהנר: קראר נבודה צדור אנקלאב בא תופ ותאנכ באשד" [באהנר: יצוא המהפכה לא היה אמור להתבצע באמצעות תותחים וטנקים], עצר־י איראן, 11 בפברואר 2018.